

УДК 378.013+784

Мен Сіан
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

МЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ

У статті розглянуто поняття «ментальні ресурси», розкрито їхню сутність і роль у формуванні художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу у вокально-виконавській і вокально-педагогічній діяльності. Формування художньо-комунікативного досвіду в майбутніх викладачів вокалу залежить від міри розвиненості інтелектуальної (ментальної) та емоційної сфер особистості, які задіяні у процесах сприймання, розуміння й інтерпретування художнього образу музичного твору. Розвиненість ментальних ресурсів (когнітивних здібностей) майбутніх фахівців забезпечує ефективність застосування саме інтелектуальної (ментальної) складової психіки людини. Розкриття сутності ментальних ресурсів у формуванні означеного феномену здійснено за рахунок екстраполяції положень концепції М. Холодної щодо інтелекту як ментального досвіду особистості. Ментальні ресурси майбутніх викладачів вокалу висвітлено на когнітивному, метакогнітивному й інтенціональному рівнях досвіду. Результатом розвідки є висновок про те, що ментальні ресурси (когнітивні здібності) забезпечують ефективне функціонування мисленнєвої діяльності, пов'язаної зі сприйманням, розумінням та інтерпретуванням художньої інформації, закодованої в тексті музичного твору, яка безпосередньо впливає на формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу. Рівень їх розвитку впливає на ефективність ментальної діяльності студентів, що є обов'язковою умовою освоєння, розуміння й інтерпретації творів вокального мистецтва.

Ключові слова: досвід, художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу; ментальні ресурси.

Постановка проблеми. Сучасна гуманістична парадигма орієнтує систему вищої освіти України в напрямі відкритості, комунікативності, актуалізації досвіду майбутніх фахівців, зокрема викладачів вокалу. У професійній діяльності майбутніх викладачів вокалу комунікативні процеси набувають особливої значущості, оскільки його творчість у сфері виконавства ґрунтується на художньому спілкуванні з концертмейстером, слухачем, композитором, автором поетичного тексту, іншими вокалістами.

Також це стосується й педагогічної діяльності, куди додається полілог між викладачем, студентом, музичним твором. Відтак, формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу регулює ефективність комунікативної складової їхньої вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності. Важливу роль у формуванні художньо-комунікативного досвіду відіграють ментальні ресурси (когнітивні здібності), які забезпечують здатність майбутніх викладачів вокалу до сприймання, розуміння та тлумачення художньої інформації, що міститься в тексті музичного, зокрема вокального твору.

Аналіз актуальних досліджень показав, що категорія «досвід» є предметом дослідження науковців у сфері мистецької освіти, серед яких – Т. Завадська (музично-естетичний досвід молодших школярів), Г. Карась (естетичний досвід школярів у фольклорних колективах), Г. Коссак (особистісний досвід старшокласників), О. Олексюк (морально-естетичний досвід студентів), О. Шевнюк (художньо-естетичний досвід майбутніх учителів), О. Реброва (художньо-ментальний досвід), І. Сипченко (досвід художньо-педагогічного спілкування) та ін. Специфіці музичного спілкування присвячено праці таких дослідників, як М. Каган, Л. Опарик, О. Рудницька, А. Сохор. Художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу розглядається в окремих працях У Хуймін.

Проблемам психології інтелекту, розвитку інтелектуальних здібностей, ментального досвіду присвячено розробки таких учених, як А. Брушлінський, Л. Веккер, В. Дружинін, А. Лібін, Н. Чупрікова, С. Рубінштейн, Е. Сергієнко, М. Холодна, В. Шмаргун та ін.

Мета статті – розкрити сутність і роль ментальних ресурсів у формуванні художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні художньо-комунікативний досвід майбутніх викладачів вокалу – це процес і результат опосередкованого спілкування з мистецтвом, а саме через вокальний твір (у процесі роботи над ним) з учасниками його створення, композитором, поетом, виконавцями, який набуває рис голографічної проєкції художньої комунікації, а також спілкування зі слухачами чи студентами/учнями з приводу творів мистецтва, що набуває лінійної діалогової міжособистісної проєкції. Формування художньо-комунікативного досвіду в майбутніх викладачів вокалу залежить від міри розвиненості інтелектуальної (ментальної) та емоційної сфер особистості, які задіяні в процесах сприймання, розуміння й інтерпретування художнього образу музичного твору. Як зазначає О. Реброва [1, с. 202], художньо-ментальний досвід як феномен набувається для здійснення духовних практик: осмислення, інтелектуальної та емоційної переробки художньої інформації з точки зору її цінності, смислової сутності, відповідності до культурних традицій, етнічної та регіональної приналежності, що стає основою творчої інтерпретації та практичного застосування отриманих знань під час самоідентифікації та творчої

самореалізації в мистецько-педагогічному процесі. Його особливість полягає в часовому контексті процесу набуття, тобто можливості поєднувати минуле, сучасне та майбутнє, існуванні мнемічного компонента індивідуального досвіду, до якого входять різновиди пам'яті, етапність формування досвіду в педагогічних умовах, культуровідповідність і етнокультурність художнього досвіду, стереотипність і наявність ціннісного інтерпретаційного комплексу, інтелектуальні процеси репрезентації власного ментального досвіду.

За М. Холодною [2], ментальні ресурси (когнітивні здібності) забезпечують збереження, впорядкування, перетворення й відтворення людиною сприйнятої інформації, регулювання інтелектуальної діяльності. Ментальні ресурси інтелекту мають когнітивний, метакогнітивний та інтенціональний рівні досвіду.

На рівні когнітивного досвіду до цих ресурсів належать архетипічні структури, способи кодування інформації, когнітивні схеми, індивідуальні семантичні й понятійні структури.

Розглянемо ментальні ресурси, необхідні для формування художньо-комунікативного досвіду в майбутніх викладачів вокалу, екстраполюючи їх використання (за М. Холодною) відповідно до вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності. Важливими для нашого дослідження є способи кодування інформації, когнітивні схеми, індивідуальні семантичні й понятійні структури.

Способи кодування інформації забезпечують відображення в досвіді особистості навколишнього світу, організацію та реалізацію цього досвіду в поведінці. У дорослому віці кодування інформації відбувається словесним (знак), візуальним (образ), сенсорним (чуттєве враження, домінування тактильних відчуттів) способами (М. Холодна [2]). Виходячи зі специфіки музичного, зокрема вокального мистецтва, маємо зазначити, що кодування художньої інформації у виконавця-вокаліста / викладача вокалу відбувається переважно словесним і сенсорним способами, оскільки відтворення художнього образу твору потребує вербально- (текст, асоціації) невербальної (почуття, емоції) реалізації. Однак, у випадку яскраво вираженої програмності твору, виникають і візуальні образи, що закріплюються в досвіді особистості.

Когнітивні схеми є узагальненою та стереотипізованою формою збереження минулого досвіду стосовно об'єкта, ситуації, послідовності подій, яка забезпечує сприймання й перетворення інформації. Так, у процесі вивчення нового музичного твору, студент відтворює засвоєний раніше алгоритм дій, який уже застосовувався в аналогічній ситуації під час вивчення іншого твору. Якщо когнітивні схеми сформовано чітко, повною мірою (є узагальнені уявлення щодо предмету вивчення; усвідомлені його часово-просторові властивості (форма твору, метро-ритм, фактура, засоби виразності тощо); розпізнавання знайомих і незнайомих жанрів і форм, технічних складнощів і відповідно є відпрацьовані

процедури планування дій щодо їх подолання; наявність ідеального образу твору, який існує у внутрішньому слуховому уявленні; уявному відтворенню послідовності очікуваних особистістю подій); то й сприймання і перетворення нової художньої інформації буде відбуватись ефективно, без значних втрат.

Індивідуальні семантичні й понятійні структури – це базові мовні структури, що зумовлюють особливості розуміння й використання мовних знаків у мовленнєвій діяльності. Такими базовими мовними структурами для майбутніх викладачів вокалу є словесний і нотний тексти, що відображають художній образ музичного твору. Розуміння й використання набутих знань щодо музичного тексту, музичної мови, художньої інформації зумовлюється у вокаліста рівнем фахової підготовки (знання теорії та історії музики, зокрема й вокального мистецтва, методики постановки голосу тощо, досвідом вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності) та процесом взаємодії з оточенням (освітнім, соціальним, родинним тощо) і характеризує зміст індивідуального інтелекту. Ці знання можуть бути експліцитними (усвідомленими) або імпліцитними (неусвідомленими, інтуїтивними).

Виявляється семантична структура досвіду в предметних (вказують на безпосередню чи опосередковану співвіднесеність словесно-музичного висловлювання з певними предметами та явищами дійсності) й оцінно-афективних (ставленні людини, що виражає емоції та чуттєві враження щодо втіленого в музичному тексті змісту) значеннях.

Найважливішими характеристиками індивідуальної понятійної структури є конкретність і абстрактність, що мають у своїй основі психічні процеси диференціації та інтеграції. Конкретній понятійній системі людини властиві незначна диференціація та недостатня інтеграція понять. Тому студентам, у яких переважає конкретність понятійної системи, властиві схильність до чорно-білого мислення, залежність від статусу й авторитету викладача, стереотипність розв'язань інтерпретаційно-виконавських проблем і вирішення різноманітних педагогічних ситуацій, залежність від зовнішніх впливів тощо.

Абстрактна понятійна структура передбачає високі диференціацію та інтеграцію понять. Студенти, яким вона властива, виявляють особистісну незалежність від особливостей ситуації, орієнтуються на внутрішній досвід у пізнанні нового, здатні до самостійного пошуку вирішення інтерпретаційно-виконавських проблем і різноманітних педагогічних ситуацій, схильні до ризику, гнучкі, креативні (здатні породжувати незвичні ідеї) тощо.

Сформованість та ефективність понятійних структур залежить від ступеня представленості в їх складі чуттєвого компонента (позначуваний поняттям об'єкт викликає диференційовані за інтенсивністю чуттєві враження). Художня інформація, закодована в тексті музичного твору, має викликати почуття, емоції, певну чуттєву налаштованість у студента.

Недостатнє включення чуттєвого компонента знижує можливості понятійної структури відображати стан речей. Однак, його надмірна вираженість також негативно позначається на продуктивності понятійної структури. Чуттєві враження актуалізуються в музично-словесному висловлюванні, інтегрують руховий, сенсорний і емоційний досвід суб'єкта на понятійному рівні. На думку В. Шмаргуна [3], у цих обставинах виникає динамічна смислова система, у якій функціонує механізм інтелектуальних емоцій, які забезпечують вибірково переробку предметного змісту.

Таким чином, чим вищий рівень сформованості індивідуальних семантичних і понятійних структур у майбутніх викладачів вокалу, тим ефективніше в них здійснюється формування досвіду, зокрема й художньо-комунікативного.

За М. Холодною [2], на рівні метакогнітивного досвіду відбувається мимовільне й довільне регулювання (контролювання стану ментальних ресурсів, процесу оброблення інформації) інтелектуальної діяльності. Сюди входить мимовільний інтелектуальний контроль, довільний інтелектуальний контроль, метакогнітивна освіченість, пізнавальна позиція. Для нашого дослідження важливим є оволодіння майбутніми викладачами вокалу довільним інтелектуальним контролем, достатній рівень його метакогнітивної освіченості. Тому зупинимося на їх детальному розгляді.

Структура довільного інтелектуального контролю містить:

– уміння планувати – формулювати мету (цілі) власної художньо-комунікативної діяльності, продумувати засоби її реалізації, вибудовувати послідовність дій тощо;

– здатність передбачати – прогнозувати можливі наслідки прийнятих рішень щодо вибору репертуару для виступу чи навчання студента, контролю стану голосового апарата та загалом фізичного стану (свого чи студента), використання виконавських можливостей голосу, акторських прийомів, урахування особливостей слухацької аудиторії тощо, тобто зміни проблемної ситуації;

– уміння оцінювати – суб'єктивно визначати якість окремих «кроків» своєї художньо-комунікативної діяльності, а також рівень і якість власних знань у сфері сприймання, розуміння й інтерпретації художньої інформації, закованої в тексті музичного твору;

– уміння обирати стратегію власного навчання та модифікувати її під впливом нових вимог з урахуванням своїх ментальних ресурсів.

Метакогнітивна освіченість, що характеризує рівень і тип суб'єктивних уявлень людини про свої індивідуальні ментальні ресурси, охоплює:

а) знання своїх індивідуальних якостей (особливостей музичної пам'яті, музичного мислення тощо), а також володіння основами ментальної діяльності (ознайомленість із закономірностями оволодіння музичним текстом та його запам'ятовування тощо);

б) уміння оцінювати власний розум як на рівні «недостатній – достатній», так і на рівні самоприйняття, відчуття інтелектуальної

спроможності (інтелектуальної неспроможності), що характеризує інтелектуальний розвиток особистості;

в) готовність використовувати прийоми стимулювання та налагодження роботи власного інтелекту.

Отже, довільний інтелектуальний контроль і метакогнітивна освіченість майбутніх викладачів вокалу забезпечує стратегічне усвідомлене керування ментальними ресурсами, розвиток рефлексивних якостей, тобто самооцінки, самоконтролю, саморегуляції.

За концепцією М. Холодної [2], на рівні інтенціонального досвіду індивідуальні ментальні ресурси формують суб'єктивні критерії вибору предметної сфери, напряму пошуку розв'язання проблеми, джерел інформації, способів її оброблення тощо. У їхній структурі виокремлюють конвергентні здібності, дивергентні здібності (креативність) і пізнавальні стилі. Важливими для нашого дослідження вважаємо розвинені конвергентні та дивергентні здібності.

Конвергентні здібності полягають у здатності особистості за допомогою логічного мислення розв'язувати нормативні завдання в регламентованих ситуаціях, наприклад, на занятті у вокальному класі виконати самостійну роботу, самотужки вивчивши вокальний твір. У цій ситуації конвергентні здібності виявляються в тому, наскільки точно й правильно студент проаналізував авторський текст і адекватно його відтворив, наскільки грамотно й ефективно вирішив технічні та виконавські труднощі, врахував особливості акустики приміщення тощо, тобто продемонстрував свої навички самостійного вивчення твору.

Дивергентні здібності (креативність). Виявляються вони у здатності породжувати різноманітні оригінальні ідеї в нерегламентованих умовах діяльності на основі різноспрямованого, незалежного від законів формальної логіки мислення. Креативність є дивергентним мисленням, яке полягає в готовності висувати багато правильних ідей щодо об'єкта. Вона виявляється й у творчих інтелектуальних здібностях, зокрема в здатностях привносити нове в досвід, породжувати оригінальні ідеї, відмовлятися від стереотипних способів мислення. Дивергентні здібності полягають в успішному розв'язанні творчих, нестандартних завдань на основі оригінальних ідей, виходу за межі стереотипного досвіду. Так, скажімо, у вище зазначеній ситуації, студент проявив ініціативу, прослухавши декілька оригінальних виконань твору, вибудував своє інтерпретаторське бачення виконавської версії та переконливо втілює його у власному виконанні.

Збалансованість розвитку конвергентних і дивергентних здібностей забезпечує успішність пошуку й обробки художньої інформації, вибору алгоритму дій у самостійній роботі над музичним твором, побудови інтерпретаційного плану, виконання навчальних і творчих завдань у процесі його інтерпретації тощо.

Таким чином, розглянуті вище ментальні ресурси (когнітивні здібності) забезпечують ефективне функціонування мисленнєвої

діяльності, пов'язаної зі сприйманням, розумінням та інтерпретуванням художньої інформації, закодованої в тексті музичного твору, яка безпосередньо впливає на формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу. Рівень їх розвитку впливає на ефективність ментальної діяльності студентів, що є обов'язковою умовою освоєння, розуміння та інтерпретації творів вокального мистецтва.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У статті розкрито сутність ментальних ресурсів. Ментальні ресурси (когнітивні здібності) забезпечують збереження, впорядкування, перетворення й відтворення людиною сприйнятої інформації, регулювання інтелектуальної діяльності. Завдяки екстраполяції використання ментальних ресурсів (за М. Холодною) майбутніми викладачами вокалу у вокально-виконавській і вокально-педагогічній діяльності розкрито їхню роль у формуванні художньо-комунікативного досвіду студентів.

Майбутні розвідки будуть присвячені методичним аспектами формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу в педагогічних університетах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реброва, О. Є. (2013). *Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
2. Холодная, М. А. (2004). *Когнитивные стили: о природе индивидуального ума*. СПб.: Питер.
3. Шмаргун, В. М. *Організація ментального досвіду та інтелектуальної компетентності особистості*. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1212.

РЕЗЮМЕ

Мэн Сиан. Ментальные ресурсы художественно-коммуникативного опыта будущих преподавателей вокала.

В статье рассмотрено понятие «ментальные ресурсы», раскрыты их сущность и роль в формировании художественно-коммуникативного опыта будущих преподавателей вокала в вокально-исполнительской и вокально-педагогической деятельности. Формирование художественно-коммуникативного опыта в будущих преподавателей вокала зависит от степени развитости интеллектуальной (ментальной) и эмоциональной сфер личности, которые задействованы в процессах восприятия, понимания и интерпретации художественного образа музыкального произведения. Развитость ментальных ресурсов (когнитивных способностей) будущих специалистов обеспечивает эффективность применения именно интеллектуальной (ментальной) составляющей психики человека. Раскрытие сущности ментальных ресурсов в формировании указанного феномена осуществлено за счет экстраполяции положений концепции М. Холодной, что касается интеллекта ментального опыта личности. Ментальные ресурсы будущих преподавателей вокала освещены на когнитивном, метакогнитивном и интенциональном уровнях опыта. Результатом исследования является вывод о

том, что ментальные ресурсы (когнитивные способности) обеспечивают эффективное функционирование мыслительной деятельности, связанной с восприятием, пониманием и интерпретацией художественной информации, закодированной в тексте музыкального произведения, непосредственно влияет на формирование художественно-коммуникативного опыта будущих преподавателей вокала. Уровень их развития влияет на эффективность ментальной деятельности студентов, что является обязательным условием освоения, понимания и интерпретации произведений вокального искусства.

Ключевые слова: опыт, художественно-коммуникативный опыт будущих преподавателей вокала; ментальные ресурсы.

SUMMARY

Maine Sian. Mental resources of the artistic-communicative experience of the future vocal teachers.

The article deals with the concept of “mental resources”, their essence and role in shaping the artistic-communicative experience of the future vocal teachers in vocal-performing and vocal-pedagogical activities are revealed. Formation of the artistic-communicative experience of the future vocal teachers depends on the degree of development of the intellectual (mental) and emotional spheres of the person involved in the processes of perception, understanding and interpretation of the artistic image of the musical work. The development of mental resources (cognitive abilities) of the future specialists ensures the effectiveness of the use of the intellectual (mental) component of the human psyche. The disclosure of the essence of the mental resources in formation of the discussed phenomenon is due to the extrapolation of the provisions of M. Kholodna’s concept of intellect as the mental experience of the individual. Mental resources of the future vocal teachers are highlighted in the cognitive, metacognitive and intentional levels of experience. The result of the study is the conclusion that mental resources (cognitive abilities) provide for the effective functioning of thinking activity related to the perception, understanding and interpretation of artistic information encoded in the text of a musical work, which directly affects formation of the artistic-communicative experience of the future vocal teachers. The level of their development affects the effectiveness of students’ mental activity, which is a prerequisite for the development, understanding and interpretation of works of vocal art.

Key words: experience, artistic-communicative experience of the future vocal teachers, mental resources.